

El programa iconogràfic de les pintures murals de Polinyà i el seu ideador

Jesús Alturo i Tània Alaix

Universitat Autònoma de Barcelona
Fotos: Museu Diocesà de Barcelona

L'església de Sant Salvador de Polinyà és una autèntica joia del romànic català, malgrat que sovint queda oculta enmig de la febril activitat del Vallès Occidental. La seva petita construcció, tan acollidora; les seves pintures murals, tan ben conformades, ens susciten una viva emoció. Poc importa que, d'aquests frescos, només se n'hagin conservat alguns fragments. Són restes suficients per admirar la superior qualitat artística del mestre que devia dirigir la seva realització. Les escenes, per ell o sota les seves ordres executades, no ens deixen indiferents; ens arriben al cor i ens commouen, encara avui, per la força extraordinària de les seves pinzellades, tan expressives i fermes, tan antigues i picassianes. Particularment emotiu ens resulta el quadre en què Jesús, amb un rostre ben serè i inspirador de pau, agafat del braç per un esbirro, es disposa a prestar declaració al Pretori davant un Pilat confós mentre un soldat l'observa amb mirada més atenta que no pas vigilant.

La de Sant Salvador fou una església que, possiblement, deu els seus orígens a una capella domèstica d'algun cristià opulent d'entorn al segle IV. Aquest podria haver estat el mateix Paulí, el senyor d'una antiga vil·la romana que donaria nom a l'actual poble de Polinyà. I el cert és que, per la documentació escrita que s'ha conservat, sabem que aquesta església, si més no al segle XI, pertanyia a títol particular, com podia esdevenir-se en aquell temps, a Guislabert, bisbe de Barcelona, de qui era propietat no per la seva superior condició eclesiàstica, sinó com a membre poderós de la família vescomtal. Però, l'any 1056, aquest prelat la donà al capítol catedralici barceloní. I és per aquest motiu que, sens dubte, cal veure en els canonges de Barcelona els promotors de la reedificació de l'església i de la realització de les seves pintures murals, que devien estar concloses ja el 14 de novembre de l'any 1122, quan el nou temple fou consagrat pel bisbe sant Oleguer. Certament no cal pensar, com alguna vegada s'ha suggerit, que fou la família senyorial dels Santa Coloma la impulsora de la reforma.

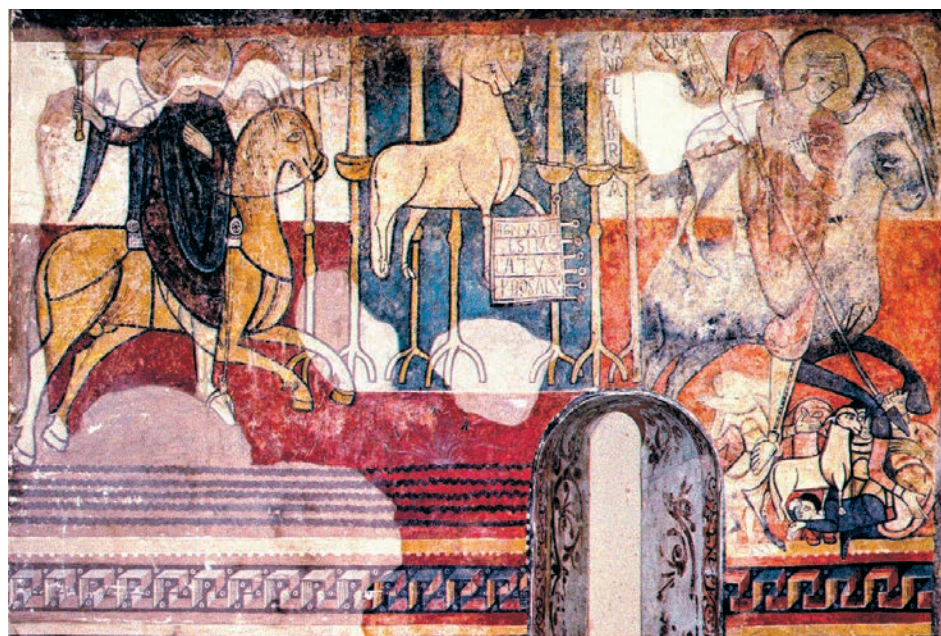
Vida de Jesús

Les pintures de Polinyà narren la vida de Jesús; des de l'anunciació del seu naixement fins a la seva passió i mort. I, paral·lelament, presenten diverses escenes terrorífiques del dia de la fi del món i del judici final, inspirades en l'Apocalipsi de sant Joan. Es tracta d'un programa iconogràfic molt ben planejat, que ofereix un cicle iconològic complet, on s'explica visualment i pedagògicament la vinguda de Crist i el seu retorn a la fi dels temps.

Alguns historiadors han apuntat que aquestes pintures de caràcter apocalíptic podien haver rebut la influència de les miniatures dels beatús, és a dir, els manuscrits transmissors del *Comentari*

Jesús al Pretori davant Pilat.

Diverses escenes de l'Apocalipsi.

a l'*Apocalipsi* de Beat de Liébana, tan vistosament decorats. I, certament, que un artista català de l'època s'hi hauria pogut inspirar, perquè els beatús foren copiats al nostre país i també hi circularen exemplars vinguts de fora. Basti recordar que el cabisclo Joan de la catedral de Girona, el 1078, feu donació a aquesta seu de l'exemplar que posseïa d'un beat copiat l'any 975 per Sènior i pintat per una dona de nom Ende; d'aquest hom tragué una còpia, entre final del segle XI i inicis del XII, actualment conservada a Torí. La Cartoixa de Montalegre en posseïa un altre de començos del segle XII i, encara que ja a la segona meitat de la mateixa centúria, l'escriptori de Poblet produí el que actualment és a Salamanca. El de la

Seu d'Urgell, per la seva banda, d'inicis del segle XI, era ja a la Seu, pel cap baix, el 1147. No seria impossible, doncs, que, en el cas concret de Polinyà, la influència dels beatús damunt les seves pintures hagués pogut ésser directa.

Però, qui va concebre aquest programa pictòric? El pintor, més si era un laic, com presumiblement succeí a Polinyà, es limitaria a executar el plantejament formulat per qui va idear el missatge a transmetre, una persona o un col·lectiu que havia de ser necessàriament culte. I aquí creiem que cal fixar-nos de nou en els canonges de Barcelona. No volem dir amb això, que, en determinades avinenteses, artista i planificador no poguessin coincidir en una mateixa persona. Però no devia ésser el més

habitual, i, tot i així, abans d'iniciar el seu projecte, el pintor bé el devia discutir amb els agents causants.

Però qui fou aquest pintor, ho ignorem, ara com ara, per complet, i sols podem deduir que es tracta de la mateixa persona que, coetàniament, dugué a terme les pintures murals de la veïna església de Santa Maria de Barberà. Amb tot, no manquen noms de diversos artistes o simples artesans que van treballar a Barcelona al segle XII. Esmentem, només a tall de mostra, uns musulmans innominats que van pintar per al comte Ramon Berenguer IV el 1157; un Guillem testimoniat entre el 1151 i el 1201; un sarraí, de nom Haly, documentat el 1169; un Olivar de 1185. El més antic de tots els coneguts, del segle XI, és un tal Pere, difunt ja el 1032, i pare del també pintor Galceran.

D'altra banda, és possible que, en el cas de les esglésies parroquials, a l'hora de preparar la decoració, es deixés sentir també la veu del rector; sobretot si aquest tenia la cultura suficient. A Polinyà no mancaren preveres provistos d'una certa competència cultural. La relativa proximitat de l'escola episcopal de Barcelona, hi devia ajudar. I, fins i tot, hem pogut identificar un sacerdot d'altres capacitats i de notable instrucció, com el prevere Ramon Miró. Però aquest ja era mort el 1122. Per la qual cosa pensem exclusivament en els canonges barcelonins com a inspiradors del projecte iconogràfic. No debades, entre ells, hi havia mestres i escribes de mèrit.

Hipòtesi versemblant

I podríem arribar àdhuc a identificar aquest personatge? En el cas de Polinyà creiem que, almenys, ens hi podem atansar. El bisbe consagrat, sant Oleguer, tingué com a secretari un erudit tan destacat com el canonge, gramàtic i canonista Renall, que, originari del Llenguadoc, ja des de l'any 1110, apareix amb certa assiduitat a Barcelona, i que fou l'autor de la seva biografia, la *Vita beati Olegarii*, a més d'altres textos, com la *Passio sanctae Eulaliae Barcinonensis* o uns versos de *corpore Domini*. No seria sorprenent, doncs, que un hom hagués recorregut a ell, pel seu prestigi, autoritat i coneixements, per tal que planifiqués el programa iconogràfic de Sant Salvador de Polinyà.

És sabut que fins i tot s'ha pensat en la seva persona com a autor de la còpia d'un *Comentari a l'Apocalipsi* d'Apringi de Beja, en els nostres dies conservat a Copenhagen, tot i que, darrerament, hom ha posat en dubte aquesta atribució. En qualsevol cas, copiat aquest còdex el 1132, segons que sembla, a Barcelona, és un clar indicatiu de l'interès pels comentaris a l'Apocalipsi entre els canonges barcelonins, dins dels quals sobresortia la personalitat preexcel·lent del mestre Renall, que molt bé hauria pogut ésser l'impulsor d'aquesta còpia barcelonina, com, tal vegada, estigué darrera de la transcripció del beatús de Girona, en la qual catedral també prestà els seus serveis.